

Sissejuhatus

Priit-Kalev Parts, Madis Rennu, Kristi Jõeste

Ajakiri akadeemilisele käsitööpraktikule

Ajakirja Studia Vernacula ülesandeks on pakkuda akadeemilist võrdlevate uuringute ja diskussiooni platvormi peamiselt käsitööpraktikuile ja rahvusteaduste uurijaile käelise kultuuri ja pärandi valdkonnas. Ajakirja rõhuasetus käsitöö ja kultuuripärandi **oskamise** tahule muudab selle huvipakkuvaks siiski märksa avaramale lugejaskonnale. Oskamise kui suuresti varjatud teadmuse (*tacit knowledge*¹) olemuse ja edasikandumise mehhanismide järele küsimine on võtmetähtsusega laiemas diskussioonis teaduse rakenduslikkuse ja kitsamalt rakendus(kõrg)hariduse vajadustele vastavate alusuuringute sisu ning metodoloogia üle.

Ajakirja väljaandjaks on Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia rahvusliku käsitöö osakond. Sellest lähtudes määratleme ajakirja valdkondadeülese, kuid humanitaarse põhisuunitlusega rahvusteadusliku akadeemilise väljaandena. Rahvusliku käsitöö osakonna õppekavalise jaotuse alusel on ajakirja peamised huvisuunad jaotunud tekstiili, ehitus- ja puutöö ning metallitöö vahel. Selline kolmikjaotus on siiski põnevalt põimumas hiljuti meie osakonda lisandunud erialadeülese pärandtehnoloogia magistriõppekava mõjul. Üha enam puutume kokku teemade, materjalide ja projektidega, mis ei kuulu päris hästi ühegi alla neist kolmest. See on heas mõttes “sundinud” meid toimetusse ja toimetuskolleegiumi kaasama teiste rahvusteaduste esindajaid, peamiselt etnoloogia, kunstide ja arheoloogia alalt. Tervitame mitmekesistumist muudiski suundades: esimesi märke ilmutab koostöö bio- ja inseneriteadustega, kasvatusteadusega ning regionaalarengu probleemistiku kaudu ka inimgeograafiaga.²

Alustekstide tõlgete ja juhtumiülevaadete kaudu soovime edendada käsitööteaduse rahvusvahelist kommunikatsiooni. Teabelevi mitmesuunalisuse huvides varustame kõik põhiartiklid tavalisest pikema ingliskeelse resümeega või – kui asjakohane – tõlgime täispikkuses inglise keelde. Rahvusvahelisuse osas keskendumine ennekõike Läänemere ümbrusele: Eesti geokultuurilist asendit ja ajalugu arvestades püüame olla vahendajaks ida ja lääne käsitöökultuuride vahel.

1 Terminit tutvustas esmakordselt mitmekülgne Ungari päritolu teadlane ja filosoof Michael Polanyi raamatus “Personal Knowledge” 1958. aastal (Polanyi 2002).

2 Vt TÜ VKA rahvusliku käsitöö arendusprojekte aadressil <http://www.kultuur.ut.ee/et/akadeemiaosakonnad/projektid>.

Sarja sisust

2013. aastast hakkab *Studia Vernacula* ilmuma akadeemilise aasta-ajakirjana, mis sisaldab käsitöö ja käelise kultuuri alustekstide tõlkeid, uurimuslikke artikleid ning päevakajalisi juhtumiraporteid ja ülevaateid. *Studia Vernacula* sarjamärgi all on varem ilmunud kolm monograafiat: kõigepealt kaksik-monograafia ehitus- ja puukäsitöö hetkeseisust Viljandimaal (paralleelselt eesti ja inglise keeles, Parts *et al.* 2009a, b) ning kolmandana semiootiline esemeuurimus Kihnu kõrtidest (Jõeste 2012).

Peale regulaarsete aasta-ajakirjade kavatseme avaldada ka iseseisvaid väljaandeid, ennekõike monograafiaid, samuti parimate *Studia Vernacula* artiklite kogumikke ja monograafiaid inglise või mõnes muus võõrkeeles. Ses osas jätkame juba väljakujunenud traditsiooni – on ju ka üks varasem *Studia Vernacula* väljaanne ilmunud ingliskeelsena.

Ajakirja käesoleva aasta number pakub väljundit peamiselt Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia pärandtehnoloogia magistrantide uurimistöödele, kuid tulevikus soovime avaldada ka teiste Eesti ja Läänemerd ümbritsevate maade kõrgkoolide ja uurimisasutuste käsitööd ja käelist kultuuri kajastavaid uurimustöid. Loodame üha rohkem leida kaastöid käsitöö ja selle tugitegevuste (nt käsitöö toormaterjali tootjad, majandusinimesed, koolitajad) praktikutelt.

Mida avaldame?

Avaldame peamiselt kahte tüüpi kirjatöid: eelretsenseeritud teadusartikleid (ca 22 arvestuslehekülge) ja ülevaateid (üldjuhul 1–5 lk). Püüame märgata ja ajaloo jaoks talletada olulisimat käsitöökultuuri rikkast ja pulbitsevast tänapäevast. Selleks oleme loonud juhtumiraportite rubriigi, kuhu ootame eelkõige lühemaid ülevaateid eksperimentidest, parimatest töövõtetest, tehnilistest uuendustest, põnevatest projektidest ja sündmustest, konverentsidest ja tööpajadest, akadeemilistest töödest, arendustööst, mis mõjutavad oluliselt mingi käsitöövaldkonna argielu. Loomulikult ootame väga ka teemakohaseid raamatu-, filmi- jm tutvustusi.

Kaastöid vastava aasta numbrisse ootame hiljemalt sama aasta jaanuarikuus, et anda autoritele ja retsensentidele võimalus töötada käsikirjaga rahu-likult ja süvenenult, parimas mõttes akadeemilise ning ehk ka pisut vanamoodsalt provintsiaalse tempoga. Muul ajal esitatud kaastööd ei lähe loomulikult kaduma, vaid saavad võrdväärse ja väärrika kohtlemise osaliseks järgmisel toimetusaastal.

Ajakirja lugejaskonnana näeme kindlasti ka rahvusliku käsitöö rakendus- kõrgharidusõppekavade (rahvuslik tekstiil, rahvuslik ehitus, rahvuslik metallitöö) üliõpilasi, pakkudes metoodilisi eeskujusid ja teoreetilisi alustekste oma

valdkonna üliõpilasuuringite koostamiseks. Kaastöid, eriti juhtumiraporteid valides ja toimetades peame muuhulgas silmas nende kasulikkust õppetööd toetava lugemisvarana.

Järgnevas pakume põgusat sissevaadet Studia Vernaculas esindatud käsitööteaduse teemaderingi nii selle rahvusvahelises traditsioonis kui Viljandi Kultuuriakadeemia akadeemilise praktika vaatenurgast. Sissejuhatuse lõpetab lühiülevaade Studia Vernacula käesoleva, 2013. aasta numbriga sisust.

Käsitööteaduse perspektiiv

Käsitööteadus lõimib oma uurimisobjektidena üldiselt kahte komponenti – esemeuurimust ja uuritavate esemete loomisel kasutatud käeliste oskuste analüüsi. See annab käsitööteadusele eriomase fookuse (Adamson 2007; Risatti 2007). Formaalse kuuluvuse mõttes paiknevad käsitööuurijad enamasti konserveerimise, kunstiteaduse või õpetajakoolituse institutsionaalse vihmavarju all. Terminit “käsitööteadus” kasutavad oma akadeemilise tegevuse tähistamiseks mitmete maade, peamiselt siiski Skandinaaviamaade uurijad ja uurimisrühmad, kelle vaatenurgad ja mõistekasutus võivad ajaloolistel põhjustel ja kireva distsiplinaarse tausta tõttu olla üpris erinevad (antropoloogia-etnoloogia, psühholoogia, semiootika, kasvatusteadus, mitmesugused sotsiaalteadused laiemalt jne). Mahulises mõttes kujutavad käsitööteaduslikud tööd valdavalt käsitöönähtuste uurimist väljakujunenud distsipliinide raames muu ainese uurimiseks kasutatava metoodika abil (*craft studies*), kuid avaldatud uurimuste seas leidub ka iseseisva käsitööteaduse (*craft science*) näiteid. Rajajoon on sageli siiski pigem institutsionaalne kui sisuline. Üldiselt iseloomustab käsitööteadust nõue, et käsitööteadusliku uurimuse läbiviijal peab olema isiklik käelise oskuse kogemus ja tundmus, et uurimisküsimust tehnoloogilises mõttes kohaselt fokuseerida ja olla võimeline märkama uurimuslikust seisukohast olulisi asjaolusid. Kui lähedal käsitööle peab uurija täpselt seisma, selles osas varieerub praktika suuresti.

Uurijate kirev distsiplinaarne taust tuleb sageli käsitööteaduslikule uurimistööle kasuks, sest võimaldab heita valgust uudse ja ka naaberteadustele viljaka nurga alt inimkommunikatsioonile üldisemalt. Kuidas toimub käsitöö abil info edasiandmine vahetult inimeselt inimesele, inimeselt esemete ja nende esemete loomisprotsessi kaudu teisele inimesele või rühmale, kuidas toimub inimese ja materiaalse interaktsioon laiemalt? Oskus üht või teist eset teha tähendab ju kultuuriliselt mõtestatud valikute tegemist mitmete samal ajal käibivate oskuste ja vahendite seast. Kuidas oskus omandatakse ja milleks või mil moel seda kasutatakse, on samuti käsitööteaduse seisukohast olulised küsimused.

Soomes, kus käsitööteadus on saanud veenvaima institutsionaalse tunnustuse osaliseks,³ nähakse käsitööteaduse juuri käsitööõpetajate koolituses, mis sai alguse 1886. aastal Helsingi Käsitöökoolist. Soome mõistes käsitööteadusele (nimetus *käsityötiede* võeti küll kasutusele alles 1992. aastal) eriomane terminoloogia ja multidistsiplinaarsed uurimismeetodid kujunesid välja 1980. aastate lõpus ja 1990. alguses professor Pirkko Anttila eestvedamisel. Anttila käsitluses on käsitööteadus vahend uurimaks käsitöö tegemise protsessi ja selle tulemusi. Käsitööteaduse uurimisobjektiks ei pea olema kindel materjal või tehnika – see tegeleb nii disaintoodete kui argitarbeesemete loomise ja loojatega. Käsitööteaduse uurimisobjektiks võivad olla käsitöötoodete valmistamine ja tegemine, materiaalsed ja mittemateriaalsed tooted, protsesside, tööriistade, inimeste ja kultuuri vahekord ning inimeste roll asjade kujundajana-valmistajana ja ainelise maailma kogejana. Käsitööteadus paikneb seega teaduse, kunsti ja tehnoloogia ristumiskohas. (Luutonen *et al.* 1999: 1–4).

Käsitööteadus ja Viljandi Kultuuriakadeemia: vaade seestpoolt

Praegu on TÜ VKA rahvusliku käsitöö osakonna uurimuslikest pürgimustest kui omaette “koolkonnast” rääkida veel vara. Ometigi tuleb meil määratleda oma koht ja erihuvid käsitööteaduse rahvusvahelistes ja rahvusteaduste kodumaistes raamidest ning traditsioonis.

Rakenduskõrgkoolis töötavate käsitöö tegevõppejõudude ja käsitöö-praktikutena on meie huvi võrreldes Skandinaavia käsitööteadusega spetsiifilisem. Ka meie põhiküsimuseks on “kuidas käsitööline oskab?”, kuid peale selle esmajoones “kuidas omandada oskus?”, “kuidas edastada oskus?” ja “kuidas saada (paremaks) käsitööliseks?”. Käsitöö kui elukutse õpetajatena ei saa me ühelgi tasandil eirata küsimust “mida käsitööline (käsitöö)teadusest saab?” Meie uurimisobjekt – käsitöö – toimib reaalses sotsiaal-majanduslikus keskkonnas, vabal turul, ja peab seal iseseisvalt ellu jääma. Erinevalt näiteks Jaapanist⁴ ei ole Ida-Euroopa majanduslikus reaalsuses realistlik unistada traditsioonilistest käsitöövõtetest turvalises museaalses kasvuhoones, riiklikul dotatsioonil vms.

Selles asjaolus võib aga näha ka elujõu allikat: suhetes muutuvate majanduslike, tehnoloogiliste ja looduslike oludega on ju needsamad oskused ja

3 Pirkko Anttila pälvis käsitööteaduse rajamise ja selle rahvusvaheliselt tuntuks tegemise eest 2008. aastal Soome Haridusministeeriumi preemia.

4 Jaapani keisririik on tuntud oma läänest erineva kultuuripärandi käsitluse ja -poliitika poolest, muuhulgas näiteks erakordselt otsustavate meetmete poolest traditsiooniliste oskuste kaitsel. Ühe näitena nimetagem siinkohal indigokasvatajate ja -värvalite oskusteavet, mis on nüüdseks marginaliseerunud keemilise indigo võidukäigu tõttu. Vähesed allesjäänud indigotöökodjad püsivad tänu riiklikule subsideerimisele. (Balfour-Paul 2011).

tootmisprotsessid kujunenud läbi ajaloo, seega tähendaks käsitööteaduse objekti konserveerimine museaalse kaitsekupli alla ilmselt ka sellelt millegi olemusliku äravõtmist – see oleks justkui orhidee kasvatamine kasvu-substraadil kunstkliimas, väljaspool puisniidu loomulikku keskkonda. Õnneks polegi tänapäeva käsitöö lihtsalt üks huvitav uurimisobjekt, vaid ka elujõuline osa argikultuurist (Rattus, Jääts 2004) ja tõsiseltvõetav elatusala (Vanamõlder 2009; Äyväri 2006; Korhonen, Alitalo 2006; Kalmus, Keller 2004), mis Eestis on hoolimata majanduskriisist olnud väga stabiilne ja tööhõivet kriisi tingimustes koguni kasvatanud (Raagma 2011).

Tulenevalt rahvusliku käsitöö osakonna missioonist tegeleme oma uurimisobjekti hea käekäigu eest hoolitsemisega, kuid mitte konserveerimisega, vaid pigem dünaamilise hoiu ja kaitse mõttes.⁵ Käsitööteaduse ülesandeks meie seisukohast on luua teadmust, mis on vajalik säästlike pärandipõhiste elatusallikate alalhoidmiseks ja tugevdamiseks ning pärandoskuste põlvest põlve kandumise tagamiseks nii mikrotasandil kui ka haridus- ja regionaalpoliitika kujundamisel (Parts *et al.* 2011; Raagma 2011; projekt PROLOG⁶).

Kuidas anda edasi käelist teadmust?

Nii käsitöö kui teiste praktilis-kehaliste alade õpetamise kogemus ja praktika tõstatab küsimusi asjakohase teabe olemusest ning konventsionaalsete uurimis- ja dokumenteerimisviiside rakendatavuse piiridest. Nimelt on alust arvata, et käsitöölise pädevus ei seisne ainult materjalide omaduste, tehniliste menetluste ja muu taolise kohta käiva teabe valdamises, vaid formaalselt raskesti dokumenteeritavas või peaaegu kirjeldamatus, vaikivas (ingl k *tacit*), käelises teadmises, mida antakse edasi meistri ning õpipoisi vahetus suhtes, täiustatakse ning talletatakse aga vahetus isiklikus praktikas. Oleme selle teadmise tähistamiseks võtnud kasutusele laiema mõiste **pärandoskus**,⁷ pidades selle all silmas spetsiifilist oskusteadmust või pädevuse vormi, mida on vaimse pärandina võimalik eelnevalt põlvkonnalt omandada koos tegutsemise, harjutamise, keskkonnaga suhestumise ja isikliku läbikogemise kaudu – samamoodi, nagu omandatakse emakeelt.⁸

5 Sven Arnzen (2003) on visandanud inimkeskkonna pädliku hoiu (*dynamic preservation*) kontseptsiooni, mis ei vastanda minevikku, olevikku ja arengut ning millest juhindudes peaks pärandikorraldus hoolitsema oluliste ja hinnatud protsesside jätkumise eest, muretsedes vähem “autentse” vormi säilitamise eest. Lähemalt vt Arnzen 2003; Parts 2008.

6 Vt kultuur.edu.ee/prolog

7 Pärandoskuse kontseptsiooni väljaarendamisel on meie olulisemaid teoreetilisi toetuspunkte Ungari päritolu teadlase ja filosoofi Michael Polanyi (2002) käsitlus sõnastamata teadmusest (ingl k *tacit knowledge*).

8 Pärandoskuse mõistest põhjalikumalt vt Parts *et al.* 2008: 15–44.

Foto 1. Talunik Valeri Velbaum laastumasinal töötamas. Pöörake tähelepanu keha asendile: raskus on suunatud ettepoole, et avaldada survet hõõveldatavale laastupakule ja et töötaja näeks hõõvlitera tööd. Vasak jalg kontrollib keha raskuse kandumist, sest surve pakule on sujuvalt rütmiline (hõõvlitera löikab laasthaaval, surve avaldamine on vajalik löikamise sekundite jooksul), aeg-ajalt on vaja survetugevust muuta või paku pöörata. Käed on küünarliigesest kõverdunud, mitte lukustatud, et kontrollida pakule avaldatavat survet ja reageerida vahetult, vastavalt laastu irdumise edenemisele või tera ummistumisele. Karu talu, Mäekiila, Suure-Jaani vald. *Madis Rennu foto (2010).*

Käsitöölise pädevus seisneb oskuses “doseerida” kõiki meeli eesmärgipäraselt ja väga kindlal, kätteõpitud moel. Selle viisi tuvastamist, ilmsiks toomist ja rakendamist professionaalse käsitöö õpetamisel ja arendamisel peame käsitööteaduse keskseks ülesandeks. Tulenevalt rahvusülikooli missioonist on meie kui akadeemilise ja käsitöökultuuri kokkupuute esindajate kohustuseks aidata arendada oma kutseala metakeelt ja sellele kohast emakeelset terminoloogiat. Meie puhul puudutab see metakeel suuresti kehalise praktika kirjeldamist ja konkreetse kesk-konna kasutuse (kohalikud loodusvarad ja aineiline kultuuripärand, tarbeesemed, töövahendid ja töökojad) kui Eesti vaimse pärandi ja rahvusidentiteedi vähe käsitletud aspekti esiletoomist ja mõtestamist, samuti pingelist tööd esemeid ja nende loomist kujutava visuaalse

Joonis 1. Puusepp viimistleb puraskpeitliga tappi, mis on mootorsaega ette lõigatud. Tugeva putkvarrega puraskit saab kasutada ka kangutamiseks ja murdmiseks.

Mees seisab hästi tasakaalustatud asendis, jalad pisut harkis, vasak jalg pisut eespool. Tapp asetseb küllaltki madalal, kuid peitel on parasjagu nii pikk, nii et mees ei pea peitlivarrele nuiaga peale lüües kätt ölast kõrgemale tõstma. Nui tabab peitlivead küünarnuki kõrguses. Palgi kõrgus on ühekorraga sobiv ka vara väljalõikamiseks, kuid tapi põhja silumiseks peitliga juba liiga madal. Arvatavasti “kiirseadistab” mees tapi põhja töötlemisskõrguse parajaks, selleks ise põlvili laskudes.

Juha-Sven Korhoneni joonis ja Priit-Kalev Partsi ja Esa Aaltoneni tekst koostamisel olevast õpperaamatust “Palkehittäjä töötähtnikka käsiraamat” (2013).

materjaliga, nagu videote, fotode ja joonistega – märkamise, esiletoomise ja tähelepanu koondamise harjutamist (vt nt foto 1 ja joonis 1). Samuti tähendab see kirjalike allikate (töökirjeldused, muuseumikorrespondentide päevikud, mälestused jms) ülelugemist ja uuesti tõlgendamist, praktikuid intervjuerides õigemaid küsimusi esitama õppimist, isikliku töökogemuse tihedat kirjeldamist, sisseelavat kommenteerimist, aga ka isiklikku üha teadlikumat tegutsemist oma käsitöölal.

Käsitööpraktikute ja käsitööõpetajatena peame käsitööteaduse oluliseks uurimisküsimuseks teadmuse edasikandumise protsesside uurimist, meistri–õpipoisi vahelises nn lähimõjuvööndis toimuva selgitamist (Lev Vögotski mõttes *zone of proximal development*, *зона ближайшего развития*; mõistest lähemalt vt ka Allal, Ducrey 2000), mis seob käsitööteadust kasvatusteaduste ja psühholoogiaga. 21. sajandi tehnoloogiline reaalsus pakub põnevaid võimalusi selle lähimõjuvööndi avardamiseks ja tõhustamiseks õppeprotsessis. Meid huvitab, mis meetodikatega ja mil määral on võimalik meistri “fluidumit” talletada, reprodutseerida ja edasi kanda, kasutades selleks moodsaid tehnilisi vahendeid, nagu videokonverents, *skype*, *facebook*, blogid. Nii populaarkultuuri ajalugu kui käsitöökogukondade internetikasutus kinnitavad, et see on arvestataval määral võimalik ja toimib praktikas niikuinii. Kas ja millised eetilised, professionaalsed jm reeglid ning eesmärgid peaksime akadeemiliste kodanike ja rahvusliku kultuuripärandi hoidjatena siin enesetele seadma?

Metodoloogilisi küsimusi

Käsitööteadus on lähedane ja sageli metoodiliselt kattuv etnograafia ja etnograafilise esemeuurimisega, mis on tegelenud muuhulgas esemete funktsionaalse, sotsiaalse, kultuurilise, arenguloolise ja ajaloolise tüpologiseerimisega (vt ülevaadet Leete

et al. 2008: 18–19, 22–27). Materiaalse kultuuri etnograafiline uurimine on algusaegadest peale olnud tihedalt läbi põimunud museoloogiaga (eeskätt Eesti Rahva Muuseumis), olulised on olnud küsimused kogude täiendamisest, kogutu esitamisest ja valikupõhimõtetest (vt Leete 2005). Kuid käsitööteaduse vaatenurgast on oluline eeskätt uuritava eseme valmistamise kirjeldamine **tehnooloogilisel** tasandil, toormaterjali ja tööriistade valimise hindamine, konkreetsete töövõtete ning eseme valmimisprotsessi kompleksne jälgimine.

Käsitööteaduslik uurimus peab püüdma teksti ja pildilise materjali abil kirjeldada ja esitada oma objekti nii, et selle põhjal oleks võimalik vaatlusaluseid esemeid ja protsesse taasluua sel moel, et kvaliteet oleks tagatud ja taasloodud esemed oleksid praktiliselt kasutatavad. On ilmne, et suur osa tööprotsesse ja -võtteid, tehnoloogiat ja materjalivalikut puuduvat informatsiooni jääb märkamatuks uurijale, kel puuduvad kõnealusest tööst alusteadmised ja mingigi praktiline kogemus. Seega võib käsitööteaduslik osalev või vähemalt osaleva elemendiga vaatlus ja tehnoloogiline tihekirjeldus (vrd etnograafilise tihekirjelduse mõistega; Geertz 1973; 2007) anda teadmisi ühiskondlike protsesside kohta laiemalt ja rikastada mitmeid distsipline.

Palju küsimusi, mis ootavad vastuseid

Leidub siiski palju käelise praktika seisukohalt olulist tarkust, mille käsitlemisel eelkirjeldatud praktilise kogemusega uurija hätta jääb ja millele meie kontseptuaalne haare veel hästi viitamagi ei küüni. Siin on meil kindlasti palju õppida mitmesugustelt teadusharudelt ja teadmiskultuuridest, näiteks organisatsioonipsühholoogialt töökultuuri ja töökorralduse küsimustes (vt nt Davenport, Prusak 1998), mis seostuvad muuhulgas tootekvaliteedi ja praktiku töörahulolu probleemideringiga (Gallwey 2001).

Tööstusajastul valitakse mingi käsitööala elukutseks enamasti maailma-vaatelistel kaalutlustel, samuti teatavate ootuste tõttu vastavale elulaadile, töökeskkonnale, töö iseloomule. Nende ootuste täitmiseks tuleb ühelt poolt saavutada olukord, kus käsitööline saab teha seda, mida ta tegelikult tahab – teha ennastunustavalt käsitööd, kogeda täielikult asja sees olemist, kulgemist (nn *flow*-nähtus, nagu seda on kirjeldanud Csikszentmihalyi *et al.* 2002). Teiselt poolt tuleb lahendada praktilised sotsiaalsed (nt kaastööliste leidmine) ja tehnilis-majanduslikud (nt toorme hankimine, töövahendid, ruumid, raha- ja töövood) küsimused.

Osa lahendusi on siin kindlasti konventsionaalset laadi – tuleb õppida ettevõtluse ja majanduse aluseid. Ent kuidas neid teadmisi rakendada, läbi millise filtri? Võib-olla on töö tõhustamiseks või mingite tööprotsessidega seotud muude probleemide lahendamiseks rauapoodi minek või mõne tootmisjärgu odavamasse ilmanurka siirdamine esimese lahendusena pisut liiga

lihtne, fantaasiavaene lahendus, mis ühtlasi õõnestab käsitöölise maailma- ja enesepilti, muudab otsustavalt töö sisu, jälge ja lõppsaaduse tähendust? Võib-olla tasuks lahendusi otsida mujalt – näiteks töökeskkonna paremast korraldusest, kasumiootuste korrigeerimisest ja tööjärkude struktureerimisest, samuti vastavatest eluviisivalikutest, isiku ja rühma töökultuuri kohandamisest, tööde ajastamisest?⁹ Seega küsime, kas käsitööteaduse ülesandeks võiks olla käsitöökogukonna usaldus- ja osaluskuultuuri arendamine, äriliselt olulise n-ö võrgustikupädevuse¹⁰ uurimine ja toetamine? Kas käsitööteadusest võiks olla abi käsitöötegijate eneserefleksiooni metoodika arendajana (vt Ehn 2011) või käsitöö “sisemise mängu” avastamise vahendina (vt Gallwey 2001)? Kuidas seada meel valmis hea käsitöö tegemiseks ja sellest rahulolu tundmiseks? Millised võiksid olla vastused?

Kutsume lugejat kaasa neid küsimusi läbi katsuma ja vastuseid otsima. Tükk teed on käidud, palju on jäänud käia, lõppu pole näha – õnneks! Täname kriitilisi lugejaid ja kaastöölisi juba ette abi eest sihi seadmisel ja hoidmisel!

Lugusid materjalidest – ülevaade Studia Vernacula 2013 numbrist

Studia Vernacula 2013 põhimotiivi – lugusid materjalidest – avab tõlkeartikkel “Materjalid materiaalsuse vastu” sotsiaalanthropoloogia elavalt klassikult **Tim Ingold**ilt. Ingold kutsub üles tooma materiaalse kultuuri uuringutesse tagasi materjalid selle sõna vahetus tähenduses, mis neil on käsitöölilistele ja tootjatele (vask, teras, puit, tekstiilid, värvid ja pigmendid jne). Ta viitab, et materjalide käsitlemine abstraktselt “materiaalsusena” pärineb vanast vaimu ja mateeria vastandusest lääne teoreetilises mõtlemises, juhtides meid mõttelelõksu inimvaimust kui mateeriat vormivast tahtest ja kujutusvõimest ühelt poolt ning materiaaletest objektidest kui passiivsetest entiteetidest teiselt poolt.

Ingold väidab, et selliseid “pooli” ei ole tegelikult olemas – inimesed, nagu kõik muudki olendid ja asjad “ujuvad materjalide ookeanis”. Asjade vorme sünnib ja neid sünnitatakse materjalide voolus ning need on ikka enam või vähem ajutised. Inimesed mängivad selles oma rolli koos teiste elusolenditega, kusjuures sageli võtavad nad üle teiste elusolendite vormimistöö jäänused või

9 Selles osas näitas suunda pärandtehnoloogia üliõpilase Alo Peebo magistritöö (2013), mis toob välja traditsioonilise maakiviehituse töömaa korralduse ja ehitusprojekti ajastamise küsimused. Selgus, et meeskonna suuruse ja tööjärjeks võetava müüriosa pikkuse vahel, samuti ehitusplatsi organiseerimise ja tootlikkuse vahel on selged mõõdetavad seosed. Sedalaadi seoseid uurides ja omandatud teadmisi rakendades saab käsitööline korraldada oma tööd nii majanduslikult otstarbekamalt kui ka vaimselt ja füüsiliselt rahulduspakkumalt, jäädes samal ajal ikkagi käsitööliseks.

10 Anne Äyväri (2006) väitel on usaldus võrgustike vastu fundamentaalset laadi pädevusvaldkond, ilma milleta käsitööettevõtjad omaalgatuslikult koostöösuhteid looma ei püri.

tulemused (vaha, siid, õlid, kiud jne). Sestap, väidab Ingold, saame objektidest, “asjadest”, rohkem teada siis, kui kõneleme nende materjalide konkreetsetest omadustest, mitte objektide materiaalsusest.

Ingoldi kontseptsioon meenutab ühtlasi, et asjad on muutumises – nende “lugu” ei alga siis, “kui nad valmis saavad”, vaid neil on alati eellugu. Hoolimata kuraatorite ja konservatorite pingutustest on neil tavaliselt ka järellugu. Selliselt mõistetuna materjal(id) tööpoolest “hingavad”, on “hingega” või “elavad” – nad mitte ainult ei allu välismõjudele, vaid neil on ka vastumõju, iseseisev agentsus (*agency*) ka pärast seda, kui neist on tehtud “valmis asjad”. Samamoodi võib kõnelda ka asjadest kui “elus asjadest”, sest nad jätkavad “isetahtsi” osalemist materiaalses voos.

Milliseid vihjeid annavad need mõttekäigud käsitööteadusele selle kohta, kuidas ikkagi peaks kõnelema materjalide omadustest (Ingold ise end otseõnu käsitööteadusega ei seosta)? Ingold viitab, et iga materjalil on oma loomuomased omadused, mida kasutuses võib kas välja tuua või maha suruda. Käsitöö ja kunstiga seoses ei tuleks siiski kõnelda mitte (ainult) materjalide objektiivsetest omadustest, vaid ka nende subjektiivsetest kvaliteetidest. Kvaliteetidest, mille sisu ja käsitlemise oskus koguneb meile elu jooksul nende meeltega tajumisest ja praktilisest osalemisest (*practical engagement*) materjalide maailmas – just materjali kvaliteetide tunnetamine annab näiteks skulptorile võime ilmutada kõvas kivas ka kivile loomuvastaseid omadusi, näiteks pehmust. Sedalaadi omadused ehk kvaliteedid on muutuvad ja suhtelised, neid peab praktiliselt kogema olukordade ja keskkonna tervikus – tervikus, kuhu kuulub ka vaatleja. “Kirjeldada materjalide omadusi tähendab jutustada lugusid sellest, mis nendega toimub kulgedes, segunedes ja teisenedes,” kirjutab Ingold.

Algupäraseid uurimused

Studia Vernacula 2013. aasta numbril põhiosa moodustavad TÜ VKA pärandtehnoloogia magistriõppe esimese lennu (2011–2013) vilistlaste artiklid – väljavõttena magistritööst jutustab igaüks mõne “loo oma materjalist” ja materjaliga olemuslikult seotud tehnoloogiast. Monika Hint, Alo Peebo ja Anu Pink avavad uue kvaliteedi Eesti käsitöömaastikul, ühendades samas isikus käsitöölise praktilised kutseoskused ja akadeemilise refleksioonivõime.

Monika Hint avab artiklis “Looduslik vorm: eseme ja vormikujunduse seos lamba sääreluust vilepilli näitel” seoseid luu loodusliku vormi ja lõppsaaduse vahel, seda, kuidas looduslik vorm ja töötlemise tehnoloogia tingivad ja inspireerivad disainilahenduse tuletamise käiku. Selgub, et kui arvestada looma skeletiosade anatoomilist vormi ning tunda nende füsioloogilisest

funktsioonist tulenevaid omadusi, on tarbeeset sageli võimalik valmistada väga vähese vaevaga. Tööd võimaldavad tõhustada nüüdisaegsed töövahendid ning hanke- ja töötlemisprotsesside otstarbekas korraldus. Peamiselt arheoloogilised allikad ja loodusrahvaste pärandi kogud pakuvad rikkalikku inspiratsiooni nüüdisaegsete turul eristuvate disainlahenduste väljatöötamiseks. Hint rõhutab ka lumaterjali kasutamise eetilisi ja keskkondlikke aspekte: luutoorme täielikum ärakasutamine kujutab tema jaoks endast austusavaldust kõige elava vastu, selle majanduslik ja keskkonnakaitseline mõju seisneb maapiirkondade ettevõtluse rikastamises ja nn “põllumajanduse kõrvalsaadustele” ehk sisuliselt jäätmetele rakenduse leidmises.

Alo Peebo ja **Madis Rennu** avavad artiklis “Maakivi ehitusmaterjalina: töötlemine ja kasutus” maakivi kui ehitusmaterjali eetilist, esteetilist ja kultuurilist mõõdet. Rahvakeelne sõna “maakivi” tähistab traditsioonilist ehitusmaterjali, mis geoloogilises mõttes hõlmab laia spektrit mandrijääga Eestisse kandunud tard- ja moondekivimeid. Üldiselt on maakivid kõvad ja tugevad kivid, mida on võimalik kasutada maa-alustes ja muudes kandvates konstruktsioonides. Suure soojajuhtivuse tõttu ei sobi need siiski hästi elamute ehituseks. Traditsiooniliselt on sellest materjalist enim ehitatud talle, keldreid, aitu. Maakivi on väikese ökoloogilise jalajäljega materjal, mis ei osale otseselt süsinikuringluses, pole taastuv, kuid on taaskasutatav. Maakivi töötlemine ja transport on võrdlemisi energiamahukas, kuid seda kompenseerib maakivist konstruktsioonide pikaajalisus.

Maakivist ehitamine on alati olnud ja on kallis töö, kuna materjali transport, valimine, töötlemine ja paigaldamine nõuavad suurt vilumust. Kivilõhkumistehnikaist vaadeldakse artiklis lähemalt suurhaamriga ning kiilude abil lõhkumist. Autorid tõdevad, et tänapäeva kivehituspraktikute seas valitsevad suured erimeelsused kohaste töövõtete osas, mis võib tuleneda asjaolust, et valdavalt on tegemist iseõppijatega. Tänapäevast kivehituskultuuri on tugevalt mõjutanud kiiresti kivistuva tsementmördi kasutussevõtt, andes võimaluse vaba ning laiade vuukidega müürikirjaga maakivi ehituse praktiseerimiseks. Autorid tõdevad, et tugev visuaalne sõnum ning mahukas ehituspärand tagavad kohalikust maakivist ehitistele ja väikevormidele tellijaskonna ka tänapäeva Eestis.

Anu Pink võrdleb artiklis “Silmuskudumise põhivõte – kas aadlidamide graatsia või talutüdrukute kiirus?” silmuskudumise põhivõtteid. Silmuskudumist on Eesti senises uurimisloos valdavalt käsitletud disainivaatenurgast. Anu Pink vaatleb seni minimaalse tähelepanu osaliseks saanud tehnoloogilist aspekti: mis tehnikaid on naised maailma eri paigus kudumiseks kasutanud ja milliseid teid pidi võisid Eestisse jõuda siin tuntud üleviskamisega kudumisliigutus ning hilisem sõrmeltkudumine. Kas

üleviskamisega kudumisel üldse on eeskujusid või võeti see kudumisvõte siin kasutusele muust maailmast sõltumatult? Autor leiab, et kudumisliigutuste uurimine ja nende võrdlemine annab selgema pildi Eesti mitmekeelse kudumiskultuuri arengust ning võimalikest kultuurimõjutustest, tehes seega jõulise sissejuhatus teema edasisse uurimisse.

Ülevaated

Studia Vernacula 2013 **ülevaadete rubriigis** on esimene ülevaateartikkel “Soome palkehitud ajalugu”, milles Soome arhitektuuridoktor ja käsitööõpetaja **Janne Jokelainen** Seinäjoe Rakenduskõrgkoolist vaatleb Soome palkehitud ajalugu palkkonstruktsiooni arenguloo vaatenurgast. Jokelainen tõdeb, et kvaliteetseimat palkarhitektuuri Soomes on loodud, toetudes palgi kui ehitusmaterjali ja palkehitudkonstruktsiooni tundmisele (1620–1810 kirikuehitus) ning nurgaliidete ja käsitöö väljendusjõule (19. sajandil lõpu kunstnikuvillad). Tänapäevase tööstusliku palkehitud arendustöö tulemusel on toodete kvaliteet märkimisväärselt paranenud, samal ajal on palk neis minetanud loodusliku materjali olemuse ja seetõttu oma väljendusjõu kaotanud. Tööstusliku palkehitud ja vastava arhitektuuri lähtekohaks on valdavalt olnud võimalikult ökonoomne tootmine olemasoleva tootmistehnoloogiaga. Alles 2000. aastatel on tööstuslik palkehitud hakanud vabanema romantilisajaloolisest taagast ja leidma oma arhitektuurilist eripära. Tänapäevases käsitööpalkehitud näeb Jokelainen rahvaehitud traditsiooni mõnevõrra katkestatud jätku, mille põhiprobleemideks on koolituse väga kõikuv tase ja olemasoleva koolituse seose puudumine ehitusharidusega. Käsitöise palkehitud tulevikuväljakutsed seostuvad toodete kvaliteedi ja energiatõhususega, mis muudab arendustöö võtmetähtsusega tööloiguks.

Made Uus käsitleb loomanaha tarbimaterjaliks töötlemise traditsioonilisi tehnoloogiaid artiklis “Traditsioonilistest kodustest nahatöötlemise võtetest Eestis”. Naha töötlemine koosneb üldiselt kolmest põhiprotsessist: eeltööd (nülginine, puhastamine), ettevalmistatud naha töötlemine parkainega ja viimistlusprotseduurid (pesemine, venitamine jne). Üksikasjalikumalt tutvustab autor erisuguseid parkimismeetodeid: taimparki, maarjasparki, jahuhapatisparki. Autor tõdeb, et 21. sajandil on traditsiooniline kodune nahatöötlemine naturaalse vahenditega Eestis uuesti aktuaalseks muutunud. Seda on võimalik õppida TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia rahvusliku tekstiili õppekava nahkesemete valmistaja spetsialiseerumismooduli raames.

Liisa Kallam ja **Liisa Tomasberg** annavad artiklis “Taasavastamas turbakiudu” lühiülevaate turbakiu kasutamisest tekstiilitoodete toormaterjalina Euroopas minevikus ja tänapäeval. Turbakiu eripäraseid omadused (suur

niiskusimavus ja soojapidavus, antibakteriaalsus) suunavad seda kasutama just spetsiifiliste toodete valmistamiseks (nt raviotstarbelised tekstiilid). Autorid tõdevad, et turbakiu kasutamine õigustab end paremini viltmaterjalis ning pigem käsitöö kui tööstusliku tootmise puhul. Kuna Eestis turba-tekstiilidega praktiliselt töötavaid kunstnikke napib ning puudub ka varasem sellealane traditsioon, siis on selles valdkonnas palju avastamist alles ees.

Liis Luhamaa tutvustab 2012. aasta juulis Vormsis toimunud kõrvenõgese (*Urtica dioica*) töötlemise töötuba. Nõgesekiud on väga vastupidav ja tugev materjal, mille kasutus on töötlemise keerukuse ja nõgeses sisalduva kiu vähesuse tõttu praeguseks hääbunud. Töötoas eraldati Eelike Virve juhendamisel taimedest kiudu toormenetluse teel. Autor tutvustab nõgesevarte laasimist, koorimist, keetmist leeliselahuses, kraasimis- ja ketramiskatsetusi (ketrust juhendas Monika Plaser). Töötoas tehti veel nõgesekoortest köit ja värviti nõgeselehtedega lõnga. Kangast ja omakedratud lõngajupikestest kooti raamid ja telgedel näidislappe.

Külli Eichenbaum ja **Kalle Eller** käsitlevad artiklis “Suitsusaunade põlen-gutest ja nende ärahoidmisest” suitsusaunade tuleohutust. Suitsusaunad ning neid puudutavad oskused ja teadmised on muutunud haruldaseks, samal ajal on aga võrokeste suitsusaunakombestik esitatud UNESCO maailma vaimse kultuuripärandi esindusnimistusse ning suitsusaunade kasutamine ja ehitamine on taas tõusuteel. Need kaks erisuunalist protsessi on tekitamas paradoksaalset olukorda, kus pärandit ei ohusta enam unustus, vaid tuli. See muudab suitsusaunade tuleohutuse teema eriti aktuaalseks.

Studia Vernacula 2013. aasta numbri lõpetab **Ave Matsini** ülevaade 16.–18. maini 2013. aastal Viljandis toimunud käsitöökonverentsist “Traditsioonilised kampsunid Läänemeremaades”. Konverentsil kõneldi sellest, milliseid kampsuneid on Läänemere-äärsetes maades ajaloolistelt kootud ja kuidas need peegeldavad meie ühist ajalugu. Konverentsil osales sadakond väliskülalist Shetlandilt, Taanist, Rootsist, Soomest, Norrast, Lätist, Saksamaalt ja Ameerikast ning lisaks üle saja külalise Eestist. Konverentsi esimesel päeval toimunud moeetendust Omamood 2013 külastas hinnanguliselt 450 inimest.

Introduction

Priit-Kalev Parts, Madis Rennu, Kristi Jõeste

A journal for the academic craft practitioner

The task of *Studia Vernacula* is to offer a platform for comparative studies and discussion, primarily to craft practitioners with academic backgrounds and scholars of Estonian folk studies in the field of crafts, manual culture and manual heritage. The journal puts the emphasis on craft and traditional **skills passed down from generation to generation**, which is the aspect that makes it topical for a somewhat broader circle of readers: examining the nature and transfer techniques of skills as largely tacit knowledge¹ is the key in the broader discussion of the applicability of science and, on a narrower scale, the content and methodology of the basic research that meet the requirements of applied (higher) education.

The journal is published by the Department of Estonian Native Crafts of the University of Tartu Viljandi Culture Academy, which is why we define it as an interdisciplinary journal, but mainly sees itself as an academic publication of Estonian humanistic studies. The courses offered by the Department of Estonian Native Crafts that are covered in the journal reflect the expertise of the journal's board of editors: textiles, construction and woodwork, and metalwork. However, the curriculum is changing in a very exciting manner with the addition of a Master's study programme in native crafts, as it offers us increasingly more contact with topics, materials and projects that do not fall under any of the aforementioned three areas (e.g. birch bark, leather, bone, and using and growing dye-producing mushrooms). This has 'forced' us – in a good way – to invite representatives of other areas of vernacular studies onto our board of editors and editorial committee, at present mostly from the fields of ethnology, arts and archaeology. We also welcome diversification in other directions: there are the first signs of cooperation with bio- and engineering studies, education and, via the problems of regional development, with human geography.²

We intend to promote international communication in the field by translating source texts and giving case overviews. In order to broaden communication, all of the main articles will include English summaries that are longer than usual, or entire articles will be translated into English. Internationally,

1 The term was presented for the first time by the Hungarian scientist and philosopher Michael Polanyi in his book *Personal Knowledge* in 1958 (Polanyi 2002).

2 See also the craft development projects of the UT VCA at <http://www.kultuur.ut.ee/et/akadeemiaosakonnad/projektid>.

we will focus mainly on the Baltic Sea region: considering the geo-cultural location and history of Estonia, we will try to be Europe's window to the east and Russia's window to Europe.

On the contents of the series

Beginning in 2013 *Studia Vernacula* will be published as an annual academic publication, with translations of the source texts of crafts and manual culture, research articles, topical case reports and overviews. However, this is not the beginning of *Studia Vernacula*, as three monographs have been published under the same name in the past: a double monograph on the current status of construction and woodwork in Viljandi County (in Estonian and, with some minor revisions, in English, Parts *et al.* 2009a, b), and a semiotic study of Kihnu Island skirts (Jõeste 2012).

In addition to regular annual journals, the board of editors is also planning to publish special editions, mostly monographs, as well as collections of the best articles of *Studia Vernacula* and monographs in English and other languages. In this regard, we are following a tradition: an earlier issue of *Studia Vernacula* was published in English.

This year's issue of the journal mainly offers an outlet for the research papers of the native crafts MA students of the UT VCA, but in future we will also be the conduit to the public of research on crafts and manual culture compiled in other universities and research institutions of Estonia and the Baltic Sea countries. We hope to receive even more contributions from practitioners of crafts and support services (such as manufacturers of raw materials, entrepreneurs and educators).

What are we publishing

We mainly publish two types of contributions: peer-reviewed scientific articles (approx. 22 pages) and overviews (generally one to five pages). We try to keep an eye on today's rich world of craft culture and preserve it for history. This is why we have created a section of case reports for shorter overviews of experiments, best practice, technical innovations, exciting projects and events, conferences and workshops, academic work, development work and developments which have a significant impact on certain craft disciplines. We are also hoping to publish topical book, film and other reviews.

We also want to help native crafts (e.g. native textile, native construction and native metalwork) students by offering them examples and theoretical source texts for research in their disciplines. When we select and edit contributions, especially case reports, we also make sure that they are useful for students as instructional materials.

The next part of the introduction takes a brief look at the topics of craft science presented by *Studia Vernacula* in its international tradition, as well as from the perspective of the Viljandi 'school' of craft science. The introduction ends with an overview of the content of *Studia Vernacula* 2013.

Perspective of craft science

Craft science generally integrates two components as its objects of research: the study of items and the study of the manual skills used to create the items. This gives craft science a unique focus (Adamson 2007; Risatti 2007). In the formal sense, craft researchers usually find themselves under the institutional umbrellas of conservation, arts or teacher training. The term 'craft science' is used by researchers and research groups from various countries, mostly Scandinavian, to describe their academic activities. The viewpoints and terminology used by these researchers may differ for historical reasons and due to varying disciplinary backgrounds (anthropology and ethnology, psychology, semiotics, education science, various social sciences etc.). In terms of volume, the work of craft science predominantly represents craft studies carried out within defined disciplines, with the help of methodology created for research on other topics, rather than being an independent craft science. However, the line between them tends to be institutional rather than substantive. In general, craft science is characterised by the understanding that the person who carries out craft studies must have experience and knowledge of intergenerational skills so that the research question can be appropriately focused on, in the technical sense, and that all factors important from the viewpoint of craft science are noted. Opinions on how closely a researcher must be connected with crafts tend to vary.

The colourful interdisciplinary background of researchers often benefits scientific research on crafts by enabling researchers to cast light on human communication from new perspectives, which are also fertile for other sciences: directly from person to person, from a person via items and the creation process of these items to another person or group, and generally in the interaction of people and matter. The skill of making one item or another means the culturally meaningful selection of skills and tools in circulation at the same time. How a skill is acquired and how and what it is used for are issues that are also important from the viewpoint of craft science.

In Finland, where craft science has received the most significant institutional recognition,³ the roots of craft science are believed to lie in craft teacher

3 Pirkko Anttila won the award of the Finnish Ministry of Education in 2008 for the establishment of craft science and making it internationally known.

training, which started at the Helsinki Craft School in 1886. The terminology and multidisciplinary research methods that are characteristic of craft science in Finland (the term *käsityötiede* was introduced only in 1992) were formed in the late 1980s and early 1990s on the initiative of Prof. Pirkko Anttila. In Anttila's approach, craft science is a tool for studying the process and results of crafts. The research object of craft science is not necessarily a specific material or technique: it deals with the creation and creators of both design products and everyday items. The research objects of craft science may be designing and implementing processes of craft products, material and immaterial products, relationships between processes, tools, human beings and culture, or the human being as the producer and experiencer of the material world. Craft science is therefore situated at the intersection of science, art and technology (Luutonen et al. 1999: 1–4.)

Craft science and Viljandi Culture Academy: an insider's view

Although it is too early to talk about the research aspirations of the Department of Estonian Native Crafts of the UT VCA as a 'school' in its own right, we must still define our place and special interests within the international framework and traditions of craft science and the national framework and traditions of Estonian studies. We will now give a brief overview of our position, interests and aspirations as researchers.

As acting teachers and craft practitioners working in an institution of professional higher education, our interests are a little more specific than those of Scandinavian craft science: the questions we ask are "How can a craftsperson make something?", "How do you acquire a skill?", "How do you pass on a skill?" and "How do you become a better craftsperson?" As teachers of crafts as a profession, there is no way we can ignore the question "What does a craftsperson get from (craft) science?" Our research object exists in a real socioeconomic environment, in free market conditions where craftspersons have to ensure their own survival. Unlike Japan⁴ and some other countries, working on traditional craft methods in a safe museum-like greenhouse (on state support etc.) is not realistic in the economic reality of Eastern Europe.

Another source of vitality derives from the very skills and production processes that have formed throughout history in relationships with changing economic, technological and natural conditions, which means that sheltering the

4 Japan's approach to cultural heritage and policy differ from those in the West. One of the main differences is the application of decisive measures to protect traditional skills. One of the examples we can cite here is the know-how of indigo growers and dyers, which has become marginalised due to the success of chemical indigo: the few remaining indigo workshops survive on state subsidies. (Balfour-Paul, 2011).

Photo 1. Farmer Valeri Velbaum working on a wood sliver machine. Look at the position of his body: he is leaning forward to apply pressure to the wood block he is planing and to see that the planer blade is working properly. His left foot controls his body weight, because the pressure on the block is smoothly rhythmical (the blade cuts the wood chip by chip and pressure must be evenly applied during the few seconds that the wood is being cut); sometimes it is necessary to change the amount of pressure applied or to turn the block. His arms are bent at the elbows, not locked, to control the pressure applied to the block and to react immediately when a chip is cut off or when the blade becomes clogged

Karu Farm, Mäeküla, Suure-Jaani Municipality.

Photo: Madis Rennu (2010).

research object of craft science under a protective dome would probably deprive it of something that makes it what it is: it would be like growing an orchid in artificially created climatic conditions outside its natural environment. Fortunately, modern craft is more than an interesting research object; it is also a vital part of everyday culture (Rattus & Jääts, 2004) and a serious source of income (Vanamölder, 2009; Äyväri, 2006; Korhonen & Alitalo, 2006; Kalmus & Keller, 2004), which in Estonia has been very stable despite the recession, and there has even been an increase in employment during the economic crisis (Raagma, 2011).

As a part of the mission of the Department of Estonian Native Crafts, we make sure that our research object does well, but we do not do so by means of conservation; we do it in the sense of dynamic preservation⁵. The task of craft science in our view is also to produce the knowledge required to sustain and invigorate heritage-based livelihoods and to guarantee intergenerational transmission of craft-related skills, both on the micro level and for the creation of education and regional policy (Parts *et al.*, 2011; Raagma, 2011; project PROLOG⁶).

How to pass on manual knowledge

The experience and practice of teaching crafts, as well as other practical and physical subjects, raises questions concerning the nature of the relevant information and the applicability limits of conventional research and documentation methods.

Namely, there is reason to believe that the competence of a craftsperson involves not only possessing information about the qualities of materials, technical processes etc., but also tacit knowledge that is difficult to document or almost impossible to describe, which is obviously

5 Sven Arnzen (2003) came up with the concept of the dynamic preservation of the human environment, which does not confront the past, the present or development, and which suggests that the organisation of heritage should ensure the continuation of important and valued processes by giving the preservation of 'authentic' form a smaller role. For more, see Arnzen, 2003; Parts, 2008.

6 See <http://kultuur.edu.ee/prolog>.

passed on the immediate relationship between the master and the apprentice, then perfected and stored in immediate personal practice. We have introduced the term **inherited skill**⁷ to mark this knowledge, and what it means is specific skill-related knowledge or a form of competence that can be acquired from the previous generation as mental heritage by doing and practising things together, a relationship with the environment and personal experience, just as one acquires one's native language.⁸

The competence of a craftsperson lies in the ability to involve all senses purposefully and in a definite, well-learned manner: for us, identifying, revealing and implementing this approach in teaching and developing professional crafts is the central task of craft science. The main mission of our national university and our principle obligation, as the people who represent the intersection of academic and craft culture, is to help develop the meta-language of our profession and the corresponding terminology in Estonian. In our case, this meta-language largely concerns the description of physical practices and highlighting the use of a specific environment (local natural resources and material cultural heritage, commodities, tools and workshops), as a little-discussed aspect of Estonia's intangible heritage and national identity, as well as hard work with the visual materials that depict items and their creation, e.g. videos, photos and drawings, involving how to notice, highlight and concentrate attention (see the captions below Photo 1 and Figure 1). This also means re-reading and re-interpreting written sources (work descriptions, diaries of museum correspondents, memoirs etc.), learning to ask more pertinent questions when interviewing practitioners, detailed descriptions of personal work experience, perceptive comments and increasingly more aware personal practice in our chosen areas of crafts.

As craft practitioners and teachers, an important research question in craft science for us is studying the processes of knowledge transfer and explaining what goes on in the 'zone of proximal development' (according to Lev Vygotsky, *зона ближайшего развития* in Russian – Allal & Ducrey, 2000), which connects us to the educational sciences and psychology. At the same time we, as educational workers operating in the reality of the 21st century, are fascinated by opportunities to broaden and improve this zone of proximal development with modern tools: using whatever methods and as much of a master's essence as can be stored, reproduced and transferred via contemporary technical means (video conference, Skype, Facebook, blogs etc.). The history of popular culture and

7 One of our most important considerations in the development of the concept of heritage skill is the theory of the Hungarian scientist and philosopher Michael Polanyi (2002) about tacit knowledge.

8 For more about the term 'heritage skill', see Parts et al., 2008: 15–44).

Figure 1. A carpenter is using a slick to finish a notch cut with a chainsaw. The slick has a strong wooden handle and can also be used to pull and break things to some extent. The man is standing in a well-balanced position, his legs slightly apart, left foot a little forward. The bottom of the notch is located rather low, but the slick is long so that the end of the slick handle is at a height where the man does not have to lift his arm higher than his shoulder when he hits the slick with the club. The club hits the head of the slick at elbow height. The height of the log is also suitable for cutting out the lateral groove, but too low for smoothing the bottom of the notch with the slick. The man probably gets down on his knees to 'adjust the height' so he can work on the bottom of the notch.

Drawing by Juha-Sven Korhonen, text by Priit-Kalev Parts and Esa Aaltonen from the textbook Log Builders' Work Technique Handbook (2013), which they are currently writing.

Internet use in the crafts community both prove that this is possible and happening in any case. Should we as academic citizens and the keepers of national cultural heritage establish ethical, professional and other rules and goals for ourselves?

Methodological questions

There is no doubt that craft science is close to and often overlaps (in terms of methodology) with ethnography and the ethnographic study of items, which among other things have focussed on the functional, social, cultural, developmental and historical typology of items (see the overview in Leete et al., 2008: 18–19, 22–27). Ethnographic studies of material culture have always been tightly interwoven with museology (especially at the Estonian National Museum); the question of adding new items to collections, exhibiting collections and selection principles have been important (see Leete, 2005). However, from the viewpoint of craft science, the most important task is to describe how an item is made at the **technological level**, to evaluate the selection of raw materials and tools, and to monitor specific work methods and the completion process of items.

The products of craft science (texts and visual material) must describe and present objects in such a manner that they can be used as the basis for the re-creation of items and processes so that quality is guaranteed and the recreated items are usable in practice. It is obvious that a large part of the information that concerns work processes and methods, technology and selection of materials will go unnoticed by researchers who have no basic knowledge or practical experience of the work in question. This means that participatory observation, or observation that at least contains an element of participation, and technological description, where the analysis of symbolic forms is successfully and as closely as possible tied with specific events, phenomena and everyday occurrences (see Geertz, 1971: 3–30), may provide knowledge about social processes on a larger scale and enrich various disciplines.

Questions awaiting answers

However, there is a lot of knowledge important from the viewpoint of manual practice that a researcher with the practical experience described above would struggle to describe and that our conceptual reach cannot even encompass significantly at present. We certainly have a lot to learn from various other disciplines and knowledge cultures, such as organisational psychology, in terms of work culture and work organisation (see e.g. Davenport & Prusak, 1998), which among other things is associated with product quality and the satisfaction the practitioner derives from work (Gallwey, 2001).

During the industrial era, people who have chosen crafts as their profession have largely done so for ideological reasons, and because they hope it will allow them to enjoy a particular way of life, work environment and type of work. In order to achieve these qualities, it is necessary to attain a mental state where craftspeople can do what they really want to do: throw themselves into their craft, experience it to the full and enjoy the flow of the work (Csikszentmihalyi et al., 2002). On the other hand, it is necessary to resolve practical social issues (e.g. finding co-workers), as well as technical and economic issues (e.g. finding raw materials, tools, premises, and cash and work flows).

Some of the solutions are certainly conventional: one must study the fundamentals of business and economics. But how do you apply this knowledge, and which filter do you use?

Perhaps solving efficiency and other problems related to work processes by going to a hardware store or transferring production operations to a cheaper corner of the world is too simple, too unimaginative, even something that undermines the craftsperson's view of the world and of themselves, decisively changing the content of their work and even the meaning of the final product.

Maybe it would be wise to look for solutions elsewhere as well: better organisation of the work environment, adjustment of profit expectations and structuring of work stages, as well as the necessary decisions regarding one's way of life, adaptation of the personal and group work culture, and timing of work.⁹ Therefore, could the task of craft science be the development of a culture of trust and participation in the craft community, studying and supporting the 'networking competence'¹⁰ that is important in terms of business? Could craft science be helpful as a developer of a self-reflection methodology for craftspersons (cf. Ehn, 2011. *Do It Yourself. Autoethnography of Manual Work*)? Could the goal of craft science be the discovery of the 'inner game' of craft (cf. Gallwey, 2011. *The Inner Game of Work*)? Could craft science answer the question of how hidden mental resources could be freed up so that people can practise crafts well and derive satisfaction from them?

9 The pioneer in this was Alo Peebo, who in his MA thesis (2013) on native technology described the issues concerning the organisation of the site of fieldstone construction and timing of building design. It became evident that there are clear, measurable relations between the size of a team and the length of wall taken as the work stage, site organisation and productivity. Studying such relations and applying the knowledge acquired allows craftspersons to plan their work in a manner that is economically more efficient and more satisfying spiritually and physically, whilst not jeopardising their integrity as craftspersons.

10 Anne Äyväri (2006) claims that trust in networks is a fundamental area of competence without which craftspersons themselves do not attempt to create cooperation relationships on their own initiative.

We invite the reader to think about these questions and seek answers. We have come a long way, but we still have far to go, as there is no end in sight – fortunately! We thank all our critical readers and contributors in advance for their help in setting goals!

Stories about Materials – Overview of *Studia Vernacula* 2013

The main motif of *Studia Vernacula* 2013 – stories about materials – opens with the translated article ‘Materials *against* materiality’ by the living classic of social anthropology, **Tim Ingold**. Ingold seeks to bring materials back into current studies of material culture in the direct meaning that the word has for craftpersons and manufacturers (copper, steel, timber, textiles, dyes and pigments etc.). Ingold says that the abstract treatment of materials as ‘materiality’ originates from the old polarization of mind and matter in the theoretical thinking of the West, trapping us in the concept of the human spirit as the will and imagination that shapes materials, on the one hand, and of objects as passive entities, on the other. Ingold argues that such polarities do not actually exist: people, like all other beings and things, swim in an ocean of materials. The forms of things are born and generated within the fluxes of materials, and they are more or less ephemeral. People play their roles in these fluxes alongside other living organisms, and they often take over the remains or results of the things formed by other living organisms (wax, silk, oils, fibre etc.). This is why, according to Ingold, we find out more about objects, ‘things’, when we talk about the specific properties of these materials rather than the materiality of objects.

Ingold’s concept also reminds us that things change; their ‘stories’ do not start when they are ‘finished’: there is always a prologue. Despite the efforts of curators and conservationists, there is also an epilogue. Materials understood in this manner actually ‘breathe’, have ‘spirit’ and are ‘alive’: they are not just subject to external influences, but also have a counter-influence, their own agency, even after they have been turned into ‘finished things’. In the same way, we can speak of things as ‘living things’, because they ‘arbitrarily’ continue participating in the flux of materials.

What hints do these trains of thought give to craft science about the way we should talk about the properties of materials? [Ingold obviously does not associate himself with craft science.] Ingold refers to an approach whose central idea is that every material has inherent properties that can either be expressed or suppressed in use. In relation to crafts and art, however, we should not talk only about the objective properties of materials, but also about their subjective qualities. There are qualities which people learn to understand and handle by perceiving them during their lives and via practical engagement

in the material world – the perception of these qualities gives a sculptor the ability to display qualities in hard stone that are completely against its nature, such as softness. However, such properties or qualities are relative and changing and they must be practically experienced in situations and environments as a whole, a whole that includes the observer. ‘To describe the properties of materials is to tell the stories of what happens to them as they flow, mix and mutate.’

Original research papers

The main part of *Studia Vernacula* 2013 consists of articles written by the first students who graduated from UT VCA with MA degrees in Estonian native technology (studying from 2011–2013). In extracts from their MA theses, each tells ‘a story about their material’ and the technologies essentially associated with the material. Monika Hint, Alo Peebo and Anu Pink add a new quality to the Estonian crafts landscape, each of them representing both the practical skills of a craftsperson and the skill of academic reflection.

In her article ‘Bone-processing, through the example of a flute made of a lamb leg bone’, **Monika Hint** describes the connections between the natural form of the bone and the final product, how the natural form and the processing technology generate and inspire the course of design. It appears that when we consider the anatomical forms of the parts of an animal’s skeleton and know the properties arising from their physiological functions, it is often possible to make a commodity with very little effort. Contemporary tools and practical organisation of procurement and processing activities may increase the efficiency of work. Mainly archaeological sources and collections of the heritage of indigenous peoples offer abundant inspiration for the development of design concepts that stand out in the market. Hint also emphasises the ethical and environmental aspects of using bone material: for her, using as much of a bone as possible is an expression of respect for all living organisms, and the economic and environmental impacts are manifested in the enrichment of enterprise in rural areas and finding uses for ‘agricultural by-products’, i.e. basically waste.

In their article ‘Fieldstone as a building material: processing and use’, **Alo Peebo** and **Madis Rennu** discuss the ethical, aesthetic and cultural dimensions of fieldstone as a building material. The word ‘fieldstone’ denotes a traditional building material, which in the geological sense covers a wide spectrum of igneous and metamorphic rocks that were carried to Estonia by continental glaciers. Fieldstones are general hard and strong rocks that can be used in underground and other supporting structures. However, their high thermal conductivity means they are not the best building material

for dwellings, and traditionally they have mostly been used to build stables, cellars and barns. Fieldstone is a material with a small ecological footprint, which does not participate directly in the carbon cycle; it is not renewable but it is reusable. Fieldstone processing and transport is relatively energy-intensive, but this is compensated for by the longevity of the structures made using it.

Building something from fieldstone has always been and still is expensive, as transporting, choosing, processing and installing the rocks require a lot of skill. The rock-breaking techniques described in the article involve breaking with a sledgehammer and splitting with wedges. The authors state that there are considerable differences of opinion among contemporary practitioners as to which techniques are appropriate, which may be rooted in the fact that most practitioners are self-taught. Contemporary stone-building culture has been strongly influenced by the use of cement mortar, which sets quickly and makes it possible to use fieldstone to build walls with wide joints. The authors state that a strong visual message and rich building heritage guarantee that there is still a clientele for fieldstone buildings and smaller items in Estonia.

In her article ‘The main technique of knitting: the grace of aristocratic ladies or the speed of peasant girls?’, **Anu Pink** compares the main techniques of knitting. Knitting has mostly been studied from the perspective of design in Estonia, but Pink takes a look at an aspect that so far has been given minimal attention: the knitting techniques women all over the world have used and the routes by which the well-known throwing movement and later picking technique arrived in Estonia. Were there any examples that influenced throwing, or was this method adopted independently? The author says that studying and comparing knitting techniques gives a clearer picture of the development of Estonia’s diverse knitting culture and possible cultural influences, and offers a strong introduction for further research on the subject.

Overviews

In the reviews column of *Studia Vernacula* 2013, the Doctor of Architecture and craft teacher **Janne Jokelainen** from the Seinäjoki University of Applied Sciences in Finland takes a look at the history of Finnish log architecture from the perspective of the evolution of log structure (‘History of Finnish log architecture’). Jokelainen feels that the most outstanding log architecture in Finland has been created on the basis of the knowledge of logs as a building material and specific structures (e.g. a church building from 1620–1810), as well as the expressive power of corner joints and craftsmanship (e.g.

the artists' villas built in the late 19th century). The quality of products has improved significantly as a result of modern industrial development work, but this has also caused the logs to lose their essence as natural material and also their power of expression. Producing as economically as possible using existing production technology has been the main starting point of industrial log construction and architecture, and it was only in 2010 that industrial log construction started shedding its romantic and historical burden and finding its own architectural uniqueness. Jokelainen sees contemporary hand-crafted log building as a somewhat interrupted continuation of the tradition of vernacular architecture, where the main problems are the highly uneven level of training and the lack of a connection between existing training and practical construction education. The future challenges of log building as a craft are related to the quality and energy-efficiency of the product, which makes development work extremely important from the viewpoint of its sustainability.

Made Uus discusses the traditional technologies used to process animal hide as a consumable material ('Traditional domestic leather processing techniques in Estonia'). Leather processing generally consists of three main processes: preliminary work (skinning and cleaning), tanning the prepared hide and finishing procedures (washing, stretching etc.). The author gives a detailed description of various tanning methods: vegetable tanning, alum tawing, flour tanning. The author finds that the popularity of traditional domestic leather processing with natural substances has regained ground in the 21st century and it is also possible to study it within the scope of the specialisation module of the making of leather items in the Estonian Native Textile study programme of the University of Tartu Viljandi Culture Academy.

Liisa Kallam and **Liisa Tomasberg** ('Rediscovering peat fibre') provide an overview of the use of peat fibre as a raw material for textile products in Europe in the past and present. The unique properties of peat fibre (high moisture absorption, heat retention and antibacterial qualities) promote its use in making specific products (e.g. textiles used for therapeutic purposes). The authors feel that the use of peat fibre is more justified in creating felt material and in handicrafts than in industrial manufacturing. As there is a shortage of artists who work with peat textiles and there is no long tradition in Estonia, there remains a lot to discover in this field.

Liis Luhamaa showcases the nettle-processing workshop held on the island of Vormsi in July 2012 ('Nettles à la Vormsi: overview of the nettle fibre-processing workshop on Vormsi Island (Estonia) in July 2012'). Nettle (*Urtica dioica*) fibre is a strong, durable material, but its use has dwindled due to the complexity of its processing and the small amount of fibre contained in

nettle plants. At the workshop, fibre was separated by raw processing under the guidance of Eelike Virve. The author describes how nettle stems are stripped, peeled and boiled in a lye solution, as well as carding and spinning attempts (the spinning instructor was Monika Plaser). The workshop also included making a nettle bark rope and dyeing wool with nettle leaves. Sample patches were made of the yarn the participants had made themselves.

Küllil Eichenbaum and **Kalle Eller** discuss the safety of smoke saunas ('Smoke sauna fires and how to prevent them'). Smoke saunas and the skills and knowledge associated with them have become rare. However, the smoke sauna tradition of the Võru people has been nominated for inclusion in the UNESCO List of Intangible Heritage of Mankind, which has promoted the use and construction of smoke saunas. These two developments in different directions are leading to a paradoxical situation, where the main threat to the heritage is not that it may be forgotten, but that saunas may lead to fires, which makes the fire safety issue of smoke saunas particularly important.

Studia Vernacula 2013 concludes with **Ave Matsin's** overview of the craft conference held in Viljandi from 16–18 May 2013 ('Conference: Traditional Knitted Sweaters around the Baltic Sea'). The conference focussed on the kind of sweaters that have historically been knitted around the Baltic Sea and how they reflect our common history. The conference was attended by around a hundred foreign guests from the Shetland Islands, Denmark, Sweden, Finland, Norway, Latvia, Germany and the United States, plus more than a hundred guests from Estonia. Approximately 450 people attended the *Omamood 2013* (literally – 'native fashion') fashion show, which took place on the first day of the conference.

Allikad/References

- Arntzen**, Sven 2003. Whose City, Whose Environment. Self-Determination, Ethics and the Urban Environment. – Sarapik, V., Tüür, K., Laanemets, M. (toim.). *Koht ja paik*. III = *Place and location [studies environmental aesthetics and semiotics*. III]. *Eesti Kunstiakadeemia Toimetised* 14. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia, lk 55–74. (http://www.eki.ee/km/place/pl03/Place3_Arntzen.pdf)
- Adamson**, Glenn 2007. *Thinking through craft*. Oxford, New York: Berg.
- Allal**, Linda, **Ducrey**, Greta 2000. Assessment of or in the zone of proximal development. – *Learning and Instruction* 10.2.2000, lk 137–152.
- Balfour-Paul**, Jenny 2011. *Indigo: Egyptian mummies to blue jeans*. London: British Museum Press.
- Csikszentmihalyi**, Mihaly, **Nakamura**, Jeanne 2002. The Concept of Flow. – *The Handbook of Positive Psychology*: Oxford University Press, lk 89–92.
- Davenport**, Thomas H., **Prusak**, Lawrence 1998. *Working Knowledge: How Organizations Manage What They Know*. Boston, Mass: Harvard Business School Press.
- Ehn**, Billy 2011. Do it yourself. Autoethnography of Manual Work. – *Ethnologia Europaea* 41:1. Museum Tusulanum Press, University of Copenhagen, lk 52–63.

Gallwey, W. Timothy 2001. *The inner game of work: focus, learning, pleasure, and mobility in the workplace*. New York: Random House.

Geertz, Clifford 1973. *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.

Geertz, Clifford 2007. Tihe kirjeldus: tõlgendava kultuuriteooria poole. [Thick Description: Toward an Interpretative Theory of Culture] – *Vikerkaar*, 4–5, lk 78–110.

Jõeeste, Kristi. 2012. *Kihnu kõrdid eile ja täna. Semiootiline esemeuurimus. [Kihnu Skirts Yesterday and Today. Semiotic Item Study.] Studia Vernacula III*. Ed.K. Tüür. Viljandi: Eesti Loomageagentuur/ Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia.

Kalmus, Veronika, Keller, Margit 2004. Tarbimisorientatsioonid tänases Eestis [Consumer trends in contemporary Estonia]. – Veronika Kalmus, Marju Lauristin, Pille Pruulmann-Vengerfeldt (toim.). *Eesti elavik 21. sajandi algul: ülevaade uurimuse Mina. Maailm. Meedia tulemustest [Estonian population in early 21st century: an overview of the results of the study 'Myself, the World and the Media']* University of Tartu, lk 201–216.

Korhonen, Kalle J., Alitalo, Sirpa S. 2006. Käsillä yrittäminen – Käsiyöalan yrittäjyyden kehittämisstrategia 2007–2013 [*Entrepreneurship by Hand – Development Strategy for Entrepreneurship in the Crafts Industry 2007–2013*] [online]. *KTM julkaisu* 36. Helsinki: Kauppa- ja teollisuusministeriö [Ministry of Trade and Industry]. [http://julkaisurekisteri.ktm.fi/ktm_jur/ktmjur.nsf/All/E2A6A8ACB8F13A00C225720C0020C7C0/\\$file/jul36_2006_netti.pdf](http://julkaisurekisteri.ktm.fi/ktm_jur/ktmjur.nsf/All/E2A6A8ACB8F13A00C225720C0020C7C0/$file/jul36_2006_netti.pdf) [30.07.2010].

Leete, Art, Tedre, Ülo, Valk, Ülo, Viires, Ants 2008. Uurimislugu. – *Eesti rahvakultuur [Estonian folk culture]*. Koost. Ants Viires ja Elle Vunder. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, lk 15–39.

Leete, Art 2005. Ferdinand Linnus: Views of Estonian Ethnography and Their Reflections on Recent Discussions. – *Studies in Estonian Folkloristics and Ethnology. A Reader and Reflexive History*. Toim. K. Kuutma and T. Jaago. Tartu: Tartu University Press, lk 329–340.

Luotonen, Marketta, Koskennurmi-Sivonen, Ritva, Koski, Jussi. T., Raunio, Anna-Mari,

Salo-Mattila, Kirsti, Seitamaa-Hakkarainen, Pirta, Syrjäläinen, Erja 1999. *Research at the Section of Craft Science and Textiles Teacher Education at the University of Helsinki*. www.helsinki.fi/~rkosken/tyorukkanen-en.pdf (9.08.13)

Parts, Priit-Kalev 2008. Vanavaralt pärandiökoloogiale: paindliku pärandihoiu poole / Outlining heritocology: towards dynamic preservation. – *Maa-arhitektuur ja maastik. Rural architecture and rural landscape. Eesti Vabaõhumuuseumi Toimetised I*. Pärdi, Heiki, Lutsepp, Elo, Tamjärv, Maret (toim./eds.) Tallinn, lk 167–192.

Parts, Priit-Kalev 2009a (koost). Traditsioonilised puutöö- ja ehitusoskused Viljandimaal 2008. *Studia Vernacula*, vol 1, Viljandi: Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia. [http://www.kultuur.ut.ee/sites/default/files/vka/traditional_woodworking_and_building_crafts_in_viljandi_county_in_2008.pdf (9.08.2013)]

Parts, Priit-Kalev 2009b (ed). Traditional woodworking and building crafts in Viljandi county in 2008. *Studia Vernacula*, vol 2. Viljandi: University of Tartu Viljandi Culture Academy. [<http://www.loomeagentuur.ee/sahtel/puutooraamat> (9.08.2013)]

Parts, Priit-Kalev, Rennu, Madis, Jääts, Liisi, Matsin, Ave, Metslang, Joosep 2011. Developing Sustainable Heritage-Based Livelihoods: an initial study of artisans and their crafts in Viljandi County, Estonia. – *International Journal of Heritage Studies*, 17(5) September 2011, lk 401–425.

Peebo, Alo 2013. *Maakiviehitus – ajalooline ülevaade ja tööprotsessid Joona talu näitel. [Fieldstone construction – historical review and work processes based on the example of the Joona farm]* Viljandi: Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia [Magistritöö]. Käsikiri TÜ VKA rahvusliku käsitöö osakonna valduses.

Polanyi, Michael 2002. *Personal Knowledge. Towards a Post-Critical Philosophy*. London, New York: Routledge.

Raagma, Garry 2011. Eesti päranditehnoloogia ja käsitöösektori uuring. [*Research on the Estonian inherited technology and crafts sector*] TÜ VKA. Käsikiri rahvusliku käsitöö osakonna valduses.

Rattus, Kristi, Jääts, Liisi 2004. As in the Old Days: Aspects Regarding the Ways of Using Tradition(al)ity in Today's Estonia. – Terje Anepaio *et al.* (ed.). *Culture and Environments*. Tartu: Eesti Rahva Muuseum, lk 115–129.

Risatti, Howard 2007. *A theory of craft: function and aesthetic expression*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.

Vanamölder, Aet. 2009. Kultuuripärand – käsitöö [Cultural Heritage – Handicrafts] [online]. – M. Josing (ed.). *Eesti loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistus 2009 [Investigating and mapping creative industries in Estonia]*. Tallinn: Eesti Konjunktuuriinstituut [Estonian Institute of Economic Research]. http://www.ki.ee/publikatsioonid/valmis/LM2009-8_KASITOO.pdf (1.06.2010).

Äyväri, Anne 2006. *Käsityöyrittäjien verkosto-osaaminen [Craft entrepreneurs' relationship building abilities]*. *Acta Universitatis Oeconomicae Helsingiensis* A-276. Thesis [PhD] Helsinki: Helsinki School of Economics.